

WIE DE RECHTVAARDIGEN ZOEKT

RICHARD OSINGA

WIE

DE RECHT-

VAARDIGEN

ZOEKT

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

© Richard Osinga 2019

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeelden © Shutterstock © Photo Josse / Bridgeman Images

© Bildarchiv Steffens/Ralph Rainer Steffens / Bischöfliches Dom- und
Diözesanmuseum Mainz

Foto auteur © Koos Hageraats

NUR 301

ISBN 978 90 284 5007 3

www.wereldbibliotheek.nl

De Rechtvaardigen

Een man die zijn tuin verzorgt, zoals Voltaire voorstond.

Wie waardeert dat er op aarde muziek is.

Wie met plezier de wortel van een woord ontdekt.

Twee bedienden die stil zitten te schaken in een café in Sur.

De pottenbakker die een kleur en een vorm bedenkt.

*De zetter die zich uitslooft voor deze bladzijde, die hem wellicht niet
zint.*

*Een vrouw en een man die de laatste terzinen van een bepaald canto
lezen.*

Wie een slapend dier aait.

Wie een kwaad hem aangedaan rechtvaardigt of wil rechtvaardigen.

Wie blij is dat er op aarde een Stevenson is.

Wie liever heeft dat anderen gelijk hebben.

Die personen, die elkaar niet kennen, houden de wereld in stand.

Jorge Luis Borges, *Het geheimschrift en andere gedichten*. Ingeleid, gekozen,
vertaald en van noten voorzien door Robert Lemm. De Bezige Bij, 1999

Epiloog

Vlak bij de ingang van de Heiliger Sand, de joodse begraafplaats van Worms, staan twee vrijwel identieke grafstenen naast elkaar; daar houdt de kleine groep bezoekers halt.

‘Dit zijn wellicht de meest geëerde graven van het grafveld,’ begint de gids. Hij spreekt een plechtstatig soort Engels, dat vooral opvalt door zijn geprononceerde sisklanken. Hij kijkt zijn gehoor aan: een dik Amerikaans echtpaar met witte sneakers, een oude vrouw in een jurk met lange mouwen, twee Oost-Europese studenten. ‘Het gaat om de graven van Meir Ben Baruch van Rothenburg en Alexander Süßkind ben Salomon Wimpfen.’

De Amerikaanse man neemt foto’s, de oude vrouw lijkt de opschriften te ontcijferen, haar lippen bewegen zonder dat ze geluid maakt.

‘Meir van Rothenburg is het meest bekend vanwege de treurzang die het autodafe van 1242 in Parijs herdenkt,’ vervolgt de gids. ‘Het is niet zeker dat hij zelf getuige was van de verbranding van de talmoed op de Place des Grèves, maar het is wel waarschijnlijk. Hij studeerde namelijk in 1240 bij Yechiel van Parijs, de rabbijn die tijdens het proces de Talmoed tevergeefs verdedigde tegen de aanklachten.’

De studenten kijken op een stuk papier dat de langste van de twee uit zijn rugzak heeft gehaald en overleggen op gedempte toon. De gids vermoedt dat ze hier per abuis beland zijn en nu bespreken hoe ze onopvallend kunnen verdwijnen. Niet aan denken, vermaant hij zichzelf, gewoon je verhaal afsteken.

‘In de roerige tweede helft van de dertiende eeuw was Meir van Rothenburg vooral beroemd vanwege zijn geleerdheid; meer dan duizend responsa van zijn hand zijn bekend. Hij schreef onder meer over de Lamed Waf, de zogenaamde zesendertig Rechtvaardigen, die volgens de joodse traditie de reden zijn dat de wereld niet vergaat. Vanwege hen zet de Schepper nu en dan de klok van het Laatste Oordeel een minuut vooruit. De roman van Schwarz-Barth is u wellicht bekend?’

Hij kijkt de kring rond, alleen de oude vrouw knikt. Hij vraagt zich af of ze hem überhaupt begrijpt. Ze heeft constant een vriendelijke glimlach op haar gezicht, die hij als een teken van onnozelheid interpreteert.

Hij richt zich tot de Amerikanen; als hij nog een fooi wil overhouden aan deze rondleiding dan moet die van hen komen, niet van die twee armoedzaaiers en niet van die onnozele vrouw. ‘In die roman, *De laatste der Rechtvaardigen*, sterft de laatste Rechtvaardige, Ernie Levy, in Auschwitz. De wereld is er nog steeds, kunnen we constateren, dus wellicht zag Schwarz-Barth het niet helemaal goed.’

Ze lachen: een goed teken.

Het is mei en het is koud voor de tijd van het jaar. Het is wonderlijk rustig en donker op de begraafplaats, er klinkt geen vogelgewetter, slechts het gebonk van de vrachtauto's die over de Alzeyer Straße rijden doorbreekt de stilte.

‘Toen Keizer Rudolf I in 1286 de rechten van de joden in het Duitse rijk beknotte,’ vervolgt de gids, ‘verliet Meir de stad Rothenburg en ging hij op reis naar Jeruzalem. Nog voor hij de Alpen had bereikt, werd hij vastgenomen. De laatste jaren van zijn leven bracht hij door als gevangene van Meinhard van Görz, die een onredelijk hoge losprijs eiste. De joodse gemeenschappen van Worms, Augsburg en Rothenburg brachten het bedrag zonder aarzeling bij elkaar, maar Meir weigerde vrijgekocht te

worden, uit angst dat elke rondreizende rabbijn een doelwit zou worden van geldbeluste edelen.’

‘Hoe is hij dan hier gekomen?’ vraagt de Amerikaanse vrouw.

De gids wijst naar het tweede graf. ‘Naast hem ligt Alexander Süßkind. Hij kocht het lichaam van de beroemde geleerde los na diens dood, zodat het hier begraven kon worden.’

‘En waarom deed hij dat?’

De gids haalt zijn schouders op. ‘Over Alexander Süßkind is helaas weinig bekend, behalve dat hij een rijke koopman was uit Wimpfen, die later in Frankfurt aan de Main woonde. Hij stierf op Yom Kipoer in 1307.’

De oude vrouw blijft staan bij de twee graven terwijl de groep zich begeeft naar het zeventiende-eeuwse lijkenhuis dat door David Oppenheimer is gesticht. De gids kijkt over zijn schouder voor hij zijn verhaal begint over de reinigingsrituelen. De oude vrouw maakt geen aanstalten de groep te volgen, ze staart voor zich uit, alleen haar lippen bewegen.

Als de groep klaar is met de rondleiding, is ze daar nog steeds. Na de gulle fooi van het Amerikaanse paar en het korte bedankje van de studenten in ontvangst genomen te hebben, loopt de gids naar haar toe. ‘U bent speciaal geïnteresseerd in Meir van Rothenburg en Alexander Süßkind?’ vraagt hij.

‘Jazeker,’ zegt ze met een milde glimlach. Ze kijkt de gids niet aan terwijl ze spreekt, haar blik blijft gericht op de twee graven. ‘Ik kende Alexander, ziet u, lang geleden.’

Wie een gedicht wil verwezenlijken

Xin Ai vraagt zich af of je nog kunt zien dat ze heeft gehuild. Ze draagt meer mascara dan normaal en ze heeft haar lenzen ver-ruild voor een Versace-bril. Ze glimlacht gemaakt naar zichzelf in de spiegel. De kuiltjes waar haar vader zo vrolijk van werd verschijnen. Haar Hello Kitty-blik, zoals Trevor het noemt. Ze laat de glimlach los en begint haar make-up terug op haar plank-je te zetten.

Trevor en Chaz zitten beneden met hun telefoon te pielen terwijl op de oled-tv een documentaire van *National Geographic* te zien is. Het geluid staat uit, een ranger leunt tegen een pick-uptruck vol dode vogels. Hij spreidt de vleugels van een van de beesten en houdt hem voor de camera.

‘Hey Xin! Hoe gaat-ie met m’n meissie?’ roept Trevor van de bank. Zij lijken niets aan haar te zien, dan zal Vasili zeker niets merken.

‘Prima, met jullie?’

‘Wat voor vraag is dat? Het is vrijdag!’ Boks, high five, dikke smile.

‘Wat kijken jullie?’

‘Geen idee eigenlijk,’ zegt Chaz terwijl hij verbaasd naar het scherm kijkt. ‘Het ziet er wel smerig uit.’ Hij pakt de afstandsbediening en zapt naar MTV. Muziek uit de jaren tachtig. MC Hammer danst geluidloos in een harembroek over het scherm.

‘Jij ziet er strak uit, ga je stappen?’ vraagt Trevor.

‘Ik ga wat eten met Vasili.’

‘Waar ga je heen?’ vraagt Chaz.

‘Umami Burger.’

‘Die burgerjoint op University Avenue? Dat is suf! Kan die gast je niet meenemen naar een of andere chique tent? Als wij tweeën op een date zouden gaan dan liet ik een Uber Black voorrijden en nam ik je mee naar die club op Sand Hill Road.’

‘Het is geen date, we gaan alleen...’

‘Als jij het zegt,’ zegt Trevor.

Vasili staat op de stoep te wachten. Xin vermoedt dat het uit een soort ouderwetse, misschien Oost-Europese beleefdheid is dat hij het restaurant niet binnengaat voor zij er is.

Hij draagt een licht kamgaren colbert over een donkerblauwe polo, een nette kaki broek en Nikes. Ze begroet hem met een kus in de lucht net naast zijn wang. Hij heeft een nieuw merk aftershave.

Bestellen bij Umami is simpel: een hamburger met *parmesan crisp*, shiitakes, langzaam geroosterde tomaat, gekaramelliseerde ui en ketchup van het huis. Patat met truffelaioli, twee IPA’s en je bent klaar. Het gesprek op gang brengen gaat minder eenvoudig. Xin wil het nog niet hebben over wat er vanmiddag is gebeurd, en ze luistert ook maar half naar wat Vasili vertelt over AlphaGo.

‘Het fascinerende is dat de zetten die AlphaGo doet, door de menselijke go-experts afgedaan werden als verkeerde beslissingen. Ze leverden vreemde stellingen op waaruit geen duidelijk voordeel te halen was, maar uiteindelijk bleken het briljante nieuwe strategische moves die geen mens ooit had kunnen bedenken, omdat alle go-spelers geleerd hebben niet buiten de gebaande paden te treden.’

Waarom raakt het haar zo dat haar project gecanceld is? Ze weet dat dit is zoals het gaat en zoals het moet gaan. Het is eenvoudig om funding te krijgen voor een spannend idee, maar als het niet voldoende oplevert dan gaat de stekker eruit. *Fail fast*, is het devies.

‘Ken je Nishank Gopal?’ vraagt Vasili na de eerste slok van de IPA.

‘Ik geloof het wel. Hij zit toch nog bij Google?’

‘Ja, die gast is nooit weggegaan. We zaten samen bij Search Quality, *way back*. Hij zit nu in het team van Google Translate.’

Vasili praat verder over dingen die haar nu even niet interesseren, zoals *sequence-to-sequence mapping*, *dense latent space* en *variational autoencoders*. Hij glundert terwijl hij een voor een de frietjes in de aioli doopt. ‘Ze zijn nog aan het testen, maar volgens Nishank is het echt een enorme doorbraak. Je moet je voorstellen, ze projecteren zinnnetjes uit allemaal verschillende talen in een ruimte met weet ik hoeveel dimensies. En als de zin “*der Mond ist rund*” vlak bij de zin “de maan is rond” ligt, dan betekenen ze ongeveer hetzelfde.’

Hoewel ze de technische uitleg half gemist heeft, intrigeert deze laatste opmerking haar. ‘Zou je op een vergelijkbare manier ook hele boeken kunnen opslaan in een n-dimensionale ruimte?’

‘Paar duizend dimensies erbij en ja, dan kan het. Maar waarom?’

‘Ken je de bibliotheek van Babel, van Borges?’ vraagt Xin.

‘Hm dat klinkt niet als een nieuwe JavaScript-bibliotheek.’

Ze glimlacht beleefd. ‘Het is een verhaal. Het gaat over een bibliotheek waarin alle mogelijke boeken voorkomen. De meeste boeken zijn compleet waardeloos of gevuld met onzin, maar elk meesterwerk dat ooit geschreven is, of ooit geschreven zal worden, heeft er ook een plaats. Maar naast bijvoorbeeld de echte *Quichot* vind je er ook talloze varianten met kleine fouten of wijzigingen. Alle boeken bevinden zich in kasten die langs de wanden van zeshoekige kamers staan, zonder duidelijke ordening...’

‘Wacht, is dat niet van Terry Pratchett?’

‘Ik ken Terry Pratchett niet, maar als hij hier ook over schrijft, denk ik dat hij het idee van Borges heeft overgenomen. Het the-

ma van de oneindige labyrintische bibliotheek komt ook voor bij Umberto Eco, in *De naam van de roos*.’

Xin wil verder vertellen, maar Vasili onderbreekt haar: ‘O, maar je moet Pratchett lezen. *Discworld* is megagood! Ik dacht dat jij zo van lezen hield, en dan ontdek ik dat je Pratchett niet kent.’

Xin glimlacht. ‘Het is niet mogelijk alles gelezen te hebben. Als jij zegt dat Pratchett de moeite waard is, zal ik iets van hem lezen.’ Het duurt even voor ze de draad van haar betoog weer vindt. ‘Ik moest net aan de oneindige bibliotheek van Borges denken, omdat de benadering van Gopal op een manier die Borges niet had kunnen voorspellen zijn idee verwezenlijkt.’

‘Jij wil wat ze bij Google Translate doen toepassen op boeken,’ zegt Vasili met een scheve glimlach. ‘Wat denk je dat het oplevert?’

Xin laat niet blijken dat de manier waarop Vasili zijn vraag formuleert haar pijn doet. Iets opleveren, dat was de term die Mark gebruikt had vanmiddag. Het is elegant, maar het levert niets op.

Ze neemt een slok bier en zegt: ‘Ik vind het gewoon een mooi idee.’

Ze vindt het meer dan een mooi idee. Dit is waarom haar project zo belangrijk voor haar was. Het is de werkelijkheid die de fictie imiteert.

Toen ze haar concept gepitcht had bij Mark, was ze gespannen geweest. Het voelde alsof ze eindelijk iets kon doen dat er toe deed, alsof ze haar lotsbestemming had gevonden. Mark had haar met een scheve glimlach toegeknikt en toen ze haar laptop dichtklapte, had ze het eigenlijk al geweten. Ze zou funding krijgen voor haar project. Ze had haar eigen project en het was precies waarin zij uitblonk. Literatuur, filosofie en big data die hand in hand gingen.

En nu was het afgelopen.

Einde droom.

Natuurlijk voelt ze zich rot.

Ze zucht en kijkt naar haar geelgelakte nagels. Is dat het? Is dat de enige reden dat ze nu baalt?

Gaandeweg was ze ervan overtuigd geraakt dat ze met iets groters bezig was dan het verwezenlijken van fictie. Het voelde alsof ze iets echt op het spoor was. Alsof ze met behulp van big data de structuur van de maatschappij aan het blootleggen was. De manier waarop de wereld werkt. Ze was werkelijk gaan geloven in het idee waar het allemaal mee begon. Het idee dat er rechtvaardigen zijn, personen die elkaar niet kennen, die zonder het te weten de wereld in stand houden. Ze had zich ingebeeld dat zij die met behulp van big data kon opsporen.

Niet dus.

‘Wordt dat je nieuwe project?’ vraagt Vasili met gespeelde interesse. ‘Boeken als vector in een n-dimensionale ruimte projecteren?’

Ze kijkt Vasili niet aan. Ze wil niet dat hij merkt dat het pijn doet.

‘Hey, voor mij klinkt het als klinkklare onzin, maar jij zou het kunnen verkopen aan Mark.’

Misschien heeft hij gelijk. Ze is Marks type en ze heeft er gebruik van gemaakt. Je hebt als vrouw genoeg last van negatieve stereotypen, dan mag je best proberen voordeel te halen uit je uiterlijk als het zo uitkomt.

Uiteindelijk had het haar natuurlijk niet gebaat. *Sure*, ze hadden haar het project gegund en dat was een ander wellicht niet gelukt. Maar je wordt afgerekend op je resultaten. Daar verandert een glimlach niets aan.

‘Nee, ik denk niet dat dit mijn nieuwe project wordt.’

Bijna trekt ze instinctief haar hand terug wanneer Vasili de zijne erop legt. Ze kijkt onwillekeurig om zich heen om te zien of iemand hen gadeslaat, maar de andere gasten hebben alleen oog voor eten, hun iPhones en hun MacBooks. Slechts een ou-

de vrouw in een jurk met lange mouwen die matchathee drinkt, kijkt haar kant op. Ze glimlacht als ze de blik van Xin Ai vangt.

‘*It sucks*, ik weet het,’ zegt Vasili zacht. Hij neemt haar op met een blik die ze niet goed kan plaatsen. Was dit zijn Hello Kitty-blik? ‘Het is balen als je project gecanceld wordt. Ik heb het zelf ook gehad vorig jaar.’

Ze herinnert het zich. Krantenuitgevers helpen voorspellen welke koppen de meeste clicks zullen genereren. Mark had de funding van het project van Vasili stopgezet, omdat bleek dat de totale omvang van de markt te klein was. Uitgevers betalen niet omdat ze zelf ook niks verdienen.

Xin zucht. ‘Ik ben vooral teleurgesteld omdat ik niet snap waarom het niet werkt. We hebben zo veel gegevens. We weten precies of persoon A de berichten van persoon B leest en hoe waarschijnlijk het is dat hij daarna een kattenvideo liket. We kunnen het vergelijken met hoe groot die kans is als hij het bericht niet gelezen heeft. Op basis daarvan kunnen we uitrekenen of de gedachte aan een bepaalde vriend je humeur verbetert. De mate waarin we gedrag kunnen voorspellen is bizar. Het is een enorm, onzichtbaar bouwwerk van complexe relaties, het is bijna een soort superbrein, waarbij elke neuron een mens is.’

‘Ik weet het. Dat is waanzinnig. Ik denk dat een heleboel van de dingen die jullie ontwikkeld hebben echt nog een toepassing gaan krijgen. De manier waarop je de onderlinge relaties tussen mensen inzichtelijk gemaakt hebt. Ik geloof dat jouw technologie ook toepasbaar is voor bijvoorbeeld het optimaliseren van de newsfeed. Of voor advertenties. Ik weet zeker dat er nog iets uitkomt.’

Xin houdt niet van opbeurende woorden. Liever wil ze dat Vasili stil is en haar gewoon laat praten.

Zijn hand ligt nog steeds op de hare. Haar hand terugtrekken is lastig, haar glas is leeg, haar eten is op. Haar hand blijft liggen.

‘Ik had verwacht dat als we op individueel niveau die interacties konden bepalen, dat we dan ook het hele systeem zouden kunnen doorrekenen. Ik hoopte dat we zouden zien hoe kettingreacties ontstaan; een vrouw in Denver ziet een foto van een pauw waar zij blij van wordt. Ze post iets ongerelateerds over haar kinderen waar haar zus in Duluth gelukkig van wordt. Een collega op haar werk leest het. Een man in de bergen van Kirgizië plaatst een foto van een voorjaarsmarkt op Facebook die een familielid in Moskou laat denken aan zijn zorgeloze jeugd. Een vriendin die naar India geëmigreerd is voelt een steek van heimwee. Als je die dynamiek begrijpt en vervolgens de interacties kunt simuleren, dan ben je in staat te bepalen welke mensen als een soort stille kracht een heel grote groep positief beïnvloeden. Ik hoopte dat eruit zou rollen welke mensen, zonder dat ze het zelf weten, honderden anderen gelukkig maken, op de been houden, ondersteunen.’

Ze kijkt naar haar gelakte nagels en vervolgt voordat Vasili weer iets vriendelijks kan zeggen: ‘We hebben alles geprobeerd, we hebben de modellen doorgerekend. Maar ondanks alle dingen die de individuen verbinden, ondanks alle verbanden, betekent het niets op macroniveau. Het is niet door te rekenen. Je kunt het sociale netwerk als een superbrein zien, maar het is niet mogelijk te ontdekken wat het brein denkt.’

‘De conclusie is dat het niet werkt,’ zegt Vasili droog.

Ze weet dat hij haar niet wil kwetsen, hij stelt vast en als dat pijn doet, dan is dat in zijn ogen omdat de waarheid pijn doet, niet omdat het benoemen ervan pijnlijk is.

‘Het werkt niet en het levert niets op,’ zegt ze zonder hem aan te kijken.

‘Was de basis van dit plan niet ook een verhaal van een of andere obscure Mexicaanse schrijver?’

‘Een gedicht. Ook van Borges,’ fluistert Xin.

‘Had ik Mexico in ieder geval goed.’

Xin neemt niet de moeite hem te verbeteren. Ze zou het het

liefst in het Spaans voordragen, zodat het metrum en de cadans behouden blijven, ook al kan ze de r niet laten rollen. *Die personen, die elkaar niet kennen, houden de wereld in stand.*

Die mensen wilde ze vinden met haar project, het klinkt potserlijk en lasterlijk tegelijk, maar ze vreest dat dat is waar het haar om ging.

Vasili kijkt naar een punt in de verte, maar Xin voelt dat hij aan andere dingen denkt. Ze weet dat dat gedoe met obscure Mexicaanse schrijvers hem niet interesseert.

Hij schraapt zijn keel. ‘Ik zit erover te denken om terug naar Google te gaan. Ze hebben me een aanbieding gedaan en ik zou het normaal gesproken niet in overweging nemen, maar ik heb een reden om het toch te doen.’

‘Wat is die reden?’ Een donker gevoel bekruipt Xin. Ze weet wat hij gaat zeggen, niet hoe hij het zal zeggen, maar wel waar het op neerkomt.

‘Als een potentieel conflicterende relatie, romantisch of anderszins, betrekking heeft op twee medewerkers in een directe gezagsrelatie... yada yada yada.’ Hij glimlacht droevig en knijpt zachtjes in haar hand.

Misschien had Chaz gelijk en is dit toch een date. Xin kent Vasili goed genoeg om te begrijpen dat dit zijn omslachtige en onbeholpen manier is om aan te geven dat hij geïnteresseerd is in een relatie met haar. Romantisch is het niet, maar het is beter dan een onverwachte poging zijn lippen op de hare te drukken bij het afscheid en zijn tong naar binnen te wurmen.

‘Ik moet erover nadenken,’ zegt Xin. ‘Ik weet het niet.’

‘Ik begrijp het.’ Hij trekt zijn hand een beetje terug, maar lijkt zich halverwege te bedenken.

‘Zullen we koffie halen bij Bluebottle?’ stelt Xin voor. Als ze weggaan moet hij zijn hand wel van de hare halen.

Hoewel Bluebottle niet ver is, maakt ze haar fiets los en voert die mee aan haar hand, tussen hen beiden in. Vasili loopt met

zijn handen op zijn rug en met verende passen. Hij loopt steeds iets voor haar, houdt dan even in, kijkt om en als ze weer naast hem komt, versnelt hij weer.

‘Er was één iemand die vóór gestemd had,’ zegt Xin als ze een tafeltje gevonden hebben. ‘Een persoon die me nog zes maanden de kans wilde geven. Was jij...’

‘Nee, dat was Mark,’ zegt Vasili.

Ze drinken zwijgend hun espresso.

Vasili legt zijn hand op haar schouder wanneer ze afscheid nemen, maar hij trekt haar niet naar zich toe. Zij zoent de lucht en draait zich om.

Xin snijdt de bochten scherp aan, vlak langs de stoepranden. Als ze hard fietst heeft ze het gevoel dat ze ongrijpbaar is. Ze steekt de lege parkeerplaats van de Costco diagonaal over. Het haar dat onder haar fietshelm vandaan komt, wappert achter haar aan. In de verte ziet Xin dat de hemel donker kleurt. De lucht is klam, het gaat stormen. Wanneer ze het spoor oversteekt, ziet ze de maan voor zich. Hij is onwezenlijk rood. Ze had vanochtend gezien op Twitter dat er een vrijwel volledige maansverduistering zou zijn en toch schrikt ze van de bloedrode kleur.

暮从碧山下，山月随人归, denkt Xin, ‘over de blauwe bergen valt een schemering, de maan is mijn gezelschap op weg naar huis’.

Pas als ze haar fiets in de parkeergarage zet, merkt Xin dat ze helemaal bezweet is.

Chaz en Trevor hangen nog steeds op de bank. Lege bierblikjes en zakken Cheerios liggen op de grond. ‘Xin! Alweer terug? Wat voor soort date was dat?’

‘Het was geen date, Chaz. Wat doen jullie hier nog? Gaan jullie niet uit?’

‘Zeker wel. Maar het is pas tien uur. Eerst nog even op gang komen hoor, beetje chillen, beetje indrinken.’

‘Ik ga naar boven, veel plezier vanavond.’

‘Waarom kom je niet met ons mee? De nacht is nog jong.’

‘Sorry, een andere keer misschien.’

Halverwege de trap draait Xin zich om. ‘Chaz, ken jij Terry Pratchett?’

‘*Discworld*, ja ken ik. Wat is ermee?’

‘Is het goed?’

‘Niet jouw ding, denk ik.’

‘Daar was ik al bang voor.’